

Dinka Pasini, Sveučilište u Zagrebu

LEKTORATI HRVATSKOGA JEZIKA NA VISOKOŠKOLSKIM USTANOVAMA U INOZEMSTVU

Uvod: Hrvatski u svijetu

Globalno promatrajući hrvatski jezik u svijetu danas, njegova je sudbina prepuštena dvjema proturječnim tendencijama:

1. zabrinutosti jezikoslovaca nad budućnošću hrvatskoga kao tzv. *malog jezika* u procesu globalizacije i dominacije tzv. *velikih jezika*, poglavito engleskoga (Hagège, 2006) i
2. mogućnosti afirmacije *malih jezika* u skladu s politikom Vijeća Europe koja, barem deklarativno, potiče *višejezičnost* i *više-kulturalnost* u Europskoj uniji (CEF, 2005).

Naime, suvremeno jezikoslovlje fokusiralo se na perspektive pojedinih jezika, osobito tzv. *malih jezika* u današnjem svijetu pa, među ostalim, stižu i alarmantni znanstveno utemeljeni podatci o ugroženim jezicima i galopirajućem nestajanju nekih jezika (Hagège, 2006), dok nas s druge strane, posebice mediji, različiti glasnogovornici i političari svojom retorikom uvjeravaju da je upravo sada došao pravi politički trenutak za *male jezike*, pa tako i hrvatski s obzirom na to da *EU automatski priznaje položaj službenoga jezika zemlje koja se kandidira za članstvo* (Hlavač, 2006: 96).

Budući da ne postoje relevantni i provjereni podatci o broju izvornih govornika hrvatskoga jezika u svijetu, ali ni brojevi koji pokazuju koliko ljudi u svijetu trenutačno uči hrvatski kao drugi i strani jezik, realno je govoriti o pojedinačnim strategijama očuvanja hrvatskoga jezika. Jedna od njih jest podupiranje rada lektorata u inozemstvu uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa te drugih institucija koje se teoretski ili praktično bave hrvatskim jezikom i kulturom te općenito jasna i razrađena jezična politika Republike Hrvatske kao mlade demokratske države koja se priprema za ulazak u Europsku uniju.

Na žalost, dosad se moglo učiniti i puno više po pitanju statusa hrvatskoga jezika u svijetu, odnosno na području planiranja jezične politike nakon što je 22. prosinca 1990. bio donesen Ustav Republike Hrvatske, u kojem su napokon bili utvrđeni i položaj i ime hrvatskoga jezika kao službenoga jezika Države, poglavito nakon proglašenja hrvatske samostalnosti i suverenosti, mišljenje je akademika Kovačeca (Kovačec, 2006: 87). Tu se u prvom redu misli na jezičnu politiku kojom bi se sustavno vodilo računa o statusu, položaju i programima hrvatskoga jezika u inozemstvu kako bi se Europi argumentirano predstavile osnovne činjenice o hrvatskome jeziku. Prema mišljenju Kovačeca, *tema jezika (položaja hrvatskoga u Europi, te položaja europskih jezika u Hrvatskoj), barem koliko je poznato javnosti, nije se ozbiljnije postavila. A to je vitalno nacionalno pitanje, o*

njem bi morala javnost biti detaljno obaviještena, a na rješavanju tih pitanja trebali bi se angažirati najbolji hrvatski jezikoslovni stručnjaci (Kovačec, 2006: 95), ističe Kovačec.

Međutim, ne radi se samo o odgovornosti stručnjaka. Za status malih jezika gotovo je isto toliko važna i njihova medijska prezentacija. U tom je kontekstu za sudbinu maloga jezika posebice poguban i negativan sukob za prestiž između malih jezika (misli se konkretno na jezike s područja bivše Jugoslavije) jer se u javnosti težište stavlja na pogrešan fokus. (...) Prema mišljenju profesora Ive Žanića s Fakultata političkih znanosti, *ovakav sukob ne donosi ništa dobro jeziku koji se bori za prestiž i izlazak u javnost. Mali jezici trebaju svaku moguću mrvicu lingvističke energije. Ako se znatna količina te energije odvaja na svađu o tome koji je dijalekt malog jezika najbolji, ili za osudu onih koji se usuđuju eksperimentirati jezikom, upropaštavaju se vrijedne prilike. Mali jezici trebaju dobar publicitet: trebaju održati pozitivnu javnu prisutnost, trebaju prestiž, a on je tijesno povezan s medijskom potporom* (Žanić, 2007: 353/4).

Ipak, bez obzira na sve, hrvatski jezik danas ima šansu koju treba dobro iskoristiti i pomno isplanirati. Francuski jezikoslovac Claude Hagège tako ističe da *zasad možemo smatrati da Hrvati političkim promaknućem svoga jezika, koji je posljedica nedavne stečene neovisnosti, u ovome času Europi daju jedan jezik više*.

Lektorati hrvatskoga jezika u svijetu

Što se konkretno tiče statusa hrvatskoga jezika na inozemnim sveučilištima, ali i na tržištu jezika, kao opći istaknut će se sljedeći trendovi:

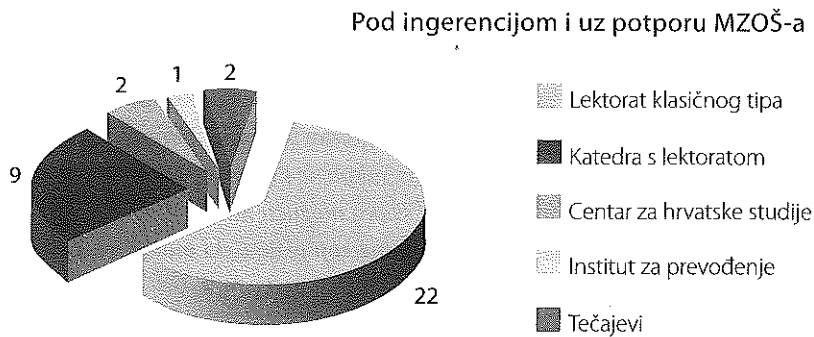
1. pad interesa za slavistiku pa tako i krotistiku što je sve popraćeno gašenjem pojedinih filoloških studija i
2. porast interesa za kulturološke studije.

Navedeni trendovi važne su smjernice za redefiniranje strategija rada na lektoratima hrvatskoga jezika u inozemstvu pri čemu se konkretno misli na prilagođavanje nastavnih programa, planova i silabusa novim sociolingvističkim okolnostima i potrebama na sveučilištima u inozemstvu. Pod ingerencijom Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa i uz njegovu potporu trenutačno djeluju 34¹ lektorata i 2 centra, dok 60-ak lektorata nije pod direktnom ingerencijom MZOŠ-a. Budući da raspoložemo službenim podatcima o lektoratima koji su pod njegovom nadležnosti, fokusirat ćemo se na njih kako bi se dobio uvid u njihovo funkcioniranje.

Nastava hrvatskoga jezika u inozemstvu održava se u sklopu lektorata klasičnoga tipa, katedara s lektoratom, centara za hrvatske studije, instituta za prevođenje i tečajeva hrvatskoga jezika što je shematski prikazano grafikonom broj 1.

1 | U postupku otvaranja su još dva lektorata, jedan u Portugalu (Lisabon) i drugi u Argentini (Rosario).

Grafikon 1

Lektorati klasičnoga tipa su abecednim redom: Austrija (Graz), Bugarska (Sofija), Češka (Prag), Francuska (Pariz-Sorbonne, Pariz-INALCO, Lyon, Grenoble, Toulouse), Indija (New Delhi), Italija (Firenze, Padova, Rim), Kina (Peking), Litva (Vilnius), Makedonija, (Skopje), SAD (Indiana, Iowa), Slovačka (Bratislava), Slovenija (Ljubljana), Španjolska (Alcalá de Madrid) i Ukrajina (Kijev, Lavov).

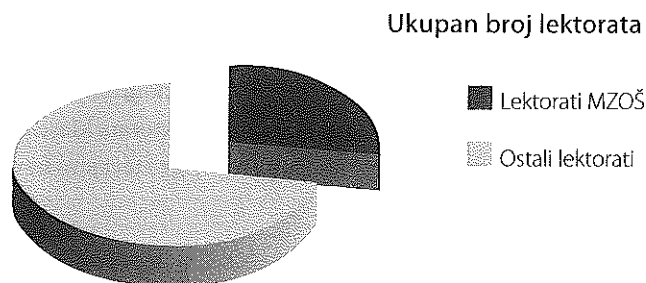
Katedre s lektoratom su Mađarska (Baja, Budimpešta, Pečuh, Szombathely), Poljska (Sosnowiec, Warszawa, Krakow, Poznań) i Rumunjska (Bukurešt).

Centri za hrvatske studije su u Australiji (Sydney – Macquarie) i u Kanadi (Waterloo).

Institut za prevođenje nalazi se u Belgiji u Bruxellesu, a Tečajevi hrvatskoga jezika u Velikoj Britaniji u Londonu i u Španjolskoj u Madridu.

Kako 60-ak lektorata diljem svijeta nije pod ingerencijom Ministarstva, grafikonom br. 2 prikazat će se odnos među svim postojećim lektoratima prema kojem shematski prikazano o jednoj trećini lektorata u svijetu skrbi MZOŠ, dok njih dvije trećine nije pod njegovom ingerencijom.

Grafikon 2. Lektori hrvatskoga jezika u inozemstvu

Biti lektor u inozemstvu znači raditi vrlo zahtjevan i delikatan posao za koji nema dovoljno stručno osposobljenih kandidata. Razlog tomu je što lektor u inozemstvu ima u današnje vrijeme sve šire područje kojim mora suvereno vladati. Ne samo da mora biti stručno osposobljen nastavnik hrvatskoga jezika koji je upoznat s metodikom i europskim standardima poučavanja hrvatskoga

kao drugog i stranog (CEFRL) nego treba biti vrstan poznavatelj hrvatske kulture i civilizacije. Dakle, lektorski posao u inozemstvu obuhvaća sljedeće aktivnosti, odnosno lektor mora:

- predstavljati RH, hrvatsku kulturu i hrvatski jezik
- biti stručno osposobljen kroatist i poznavatelj zemlje primateljice
- voditi jezične vježbe iz hrvatskoga jezika kao drugog i stranog
- voditi sve veći broj kulturoloških predmeta
- stručno se usavršavati
- surađivati s hrvatskom diplomacijom.

Posebno treba istaknuti zahtjevnost dobrog poznavanja kultura i civilizacije. Drugim riječima, lektor u današnje vrijeme osim jezičnih vježbi na sve većem broju lektorata mora voditi kolegije tipa: *Povijest kazališta*, *Filmska umjetnost*, *Hrvatska književnost u europskom kontekstu*, *Starija hrvatska književnost*, *Novija hrvatska književnost*, *Stilistika*, *Popularna kultura*, *Kontrastivna analiza hrvatskoga jezika i jezika zemlje primateljice*, *Vježbe prevodenja i sl.*

Kako bismo provjerili situaciju na terenu, anketirali smo lektore koji su poslani na lektorate pod ingerencijom MZOŠ-a. Iz anketa se mogu izvući neka opća zapažanja i želje vezane uz lektorski posao na inozemnim sveučilištima.

Rezultati anketiranja lektora

- žale se na nedostatak nastavnih pisanih materijala (gramatike, rječnici, udžbenici i sl.) te slušnih materijala
- upozoravaju na neusklađenost poučavanja hrvatskoga jezika s europskim standardima (CEFRL)
- upućuju na nedovoljnu pripremljenost za rad na lektoratu
- nekima smeta zahtjev pojedinih sveučilišta da uz hrvatski paralelno poučavaju i srpski i bošnjački
- smatraju da uz nastavu jezika pokrivaju prevelik broj kulturoloških predmeta
- opremljenost postojećom literaturom ocjenjuju relativno dobrom
- upozoravaju na manjak DVD-a sa suvremenim hrvatskim filmovima i nedostupnost suvremene književnosti
- inzistiraju na godišnjim savjetovanjima i posebice radionicama za usavršavanje lektora i
- općenito ocjenjuju pozitivnom dobru suradnju s MZOŠ-om.

Kako bismo provjerili jesu li korisnici zadovoljni kvalitetom nastave hrvatskoga jezika u inozemstvu, proveli smo anketu među korisnicima (njih 18 koji su stipendisti MZOŠ-a i u ljetnom semestru akademske godine 2007/8. uče hrvatski u sklopu sveučilišnoga programa Odsjeka za kroatistiku *Croaticum* na FF-u u Zagrebu). Rezultati su pokazali neka opća zapažanja i želje u vezi s nastavom hrvatskoga jezika u inozemstvu.

Rezultati anketiranja korisnika

- kritiziraju nedostatak nastavnih materijala (gramatike, rječnici, udžbenici i sl.) i njihovu zastarjelost
- žele dvojezična izdanja knjiga
- smatraju da gramatički pristup u nastavi treba zamijeniti komunikacijskim radi stjecanja komunikacijskih kompetencija
- traže prijevodne vježbe u sklopu jezičnih
- žele više kulturoloških sadržaja (povijest i sl.)
- predlažu otvaranje hrvatskih kulturnih instituta u inozemstvu
- neki žele odvojenost hrvatskog od srpskog lektorata
- predlažu dodjele stipendija i češća gostovanja profesora kroatistike u inozemstvu
- ističu važnost bolje promocije hrvatskoga jezika i kulture u inozemstvu.

Literatura

Rezultati obiju anketa (i lektora i korisnika) istovjetni su po pitanju literature za hrvatski kao drugi i strani: i jedni i drugi žale se na manjak literature (udžbenika, rječnika, gramatika). Da je to doista tako, potvrđuje nam nastavno iskustvo i dugogodišnja izrada nastavnih materijala (pisanih i slušnih), što znatno otežava nastavu. S druge pak strane nepostojanje zajedničke jezične politike i konsenzusa u stručnoj jezikoslovnoj javnosti (pravopis, gramatika, naziv jezika i sl.), dodatno otežavaju nastavu hrvatskoga jezika. Isto tako postojeća literatura ili je zastarjela ili nije prilagođena strancu (tu se u prvom redu misli na gramatike, rječnike i književne tekstove koji nisu prilagođeni različitim stupnjevima poznavanja hrvatskoga jezika). Nedavno je izašla knjiga *Hrvatski za početnike I s vježbenicom i CD-om* autorica s Croaticuma (Čilaš-Mikulčić i dr., 2006.) koja je tek početak popunjavanja velike praznine u području udžbenika za hrvatski kao drugi i strani jezik.

Priručnici za nastavnike

Budući da se hrvatski jezik priprema za ulazak u zajednicu europskih jezika, ključan priručnik za nastavnike je CEFRL (*Zajednički europski referentni okvir za jezike*) koji standardizira stupnjeve jezičnoga znanja pojedinog jezika te svojim nedogmatskim pristupom otvara mogućnost prilagodbe svakog jezika, pa tako i hrvatskoga, europskom. Zato je velik događaj za poučavanje hrvatskoga i pripreme za ulazak hrvatskoga u zajednicu europskih jezika prijevod CEFRL-a na hrvatski jezik iz 2005. pa smatramo da svaki lektor može i treba biti upoznat s tom knjigom. Što se metodike i didaktike hrvatskoga kao drugog i stranog na domaćem terenu tiče, postoje dva priručnika (zborničkoga tipa) autorica Hadži-Smolić-Benjak i Z. Jelaske sa suradnicima. U prvom priručniku za nastavnike fokus je na organizaciji rada na lektoratima, komunikacijskom pristupu nastavi, kontrastivnim analizama i tipovima tekstova za hrvatski kao drugi i strani jezik (ujedno se ističe važna uloga Centra za slovenščinu u Sloveniji koji je osnovala Vlada kako bi unaprijedila rad na slovenskim lektoratima u zemlji i inozemstvu). Knjiga prof. Z. Jelaske u formi članaka različitih autora problematizira tematiku metodike poučavanja hrvatskoga kao drugog

i stranog jezika dajući preporuke i savjete kako treba poučavati pojedina poglavlja hrvatske gramatike iz perspektive promatranja jezika izvana.

Hrvatska kultura u inozemstvu

S obzirom na potrebe tržišta, odnosno korisnika za informacijama i predavanjima iz hrvatske kulture, istaknut će se knjiga urednika Nevena Budaka pod naslovom *Croatica* (2007.) koja svojom širokom perspektivom može biti poticajem i predloškom za mnoga kulturološka predavanja i predmete na stranim sveučilištima na kojima se poučava hrvatska kultura te pomoć lektorima koji su često zatrpani kulturološkim kolegijima.

U vezi s literaturom može se zaključiti da je još uvijek nedostatna i da je to jedan od prioriteta stručnjaka koji se bave hrvatskim kao drugim i stranim jezikom, a za lektore u inozemstvu znači gotovo očajnički *vapaj* jer su najčešće prepušteni samima sebi. S korisnicima je situacija još gora jer oni zbog manjka literature dobivaju nedovoljno jasnu i često pogrešnu sliku o hrvatskom jeziku i kulturi.

Priprema lektora za rad na inozemnim sveučilištima

Budući da se promijenila općenito koncepcija poučavanja stranih jezika prihvativši komunikacijski pristup umjesto gramatičkoga i s obzirom na činjenicu odumiranja pojedinih filoloških studija u inozemstvu (slavistika pa tako i južnoslavenskih filologija) te činjenicu da studiji prerastaju iz filoloških u kulturološke, vrlo je važno redefinirati način i opseg priprema za lektorate u inozemstvu. Testiranje koje se provodi među potencijalnim kandidatima sadrži pitanja iz hrvatske povijesti i kulture i rezultati pokazuju da zanemarivo mali broj kandidata postigne 50% točnih odgovora. Taj podatak upućuje na nužnost sustavnije pripreme lektora za rad na lektoratima u inozemstvu. Naime lektori hospitiraju 20 sati na Croaticumu gdje održavaju ogledni sat gdje se mnogi od njih prvi put susreću s poučavanjem hrvatskoga kao drugog i stranog jezika što je nedovoljno za odlazak na lektorat. Osim toga vrlo je važno razmisliti o uvođenju kulturoloških kolegija (ako kandidati ne studiraju neki od nefiloloških studija) kao što su nacionalna povijest, kultura i civilizacija, poznavanje Ustava RH i sl. (Opačić, 2006.) To bi znatno unaprijedilo pripremljenost, kompetentnost i stručnost lektora koji odlaze na inozemne lektorate na stranim sveučilištima i visokim učilištima.

I naravno, sve to nije dovoljno bez vrlo važne popudbine: velike količine entuzijazma!

A da ga ima među našim lektorima, potvrđuju riječi jedne naše lektorice kojima će se zaključiti opis stanja na lektoratima hrvatskoga jezika u inozemstvu:

Divan je osjećaj osmisliti uspješan nastavni sat, vješto uskladiti sadržaj, ciljeve i metode nastavnog procesa, u dinamici njihova izmjenjivanja otkrivati najbolje za određenu nastavnu temu! A dobra reakcija i povratna informacija pretvaraju se u novu motivaciju i inspiraciju!

Zato toliko volim taj posao i uživam radeći ga, ponavljajući si svakodnevno da sam jedna od rijetkih sretnica kojima je posao zadovoljstvo, izazov, potvrda i poticaj, pozitivno okruženje u kojem se vide i dobro osjećaju. I stoga sam neizmjereno zahvalna svima koji su mi pomogli da tri godine radim ono što doista volim – predajem hrvatski kao strani jezik (Željka Macan, Graz).

Zaključak

Umjesto zaključka istaknut će se neke moguće smjernice za rad na lektoratima u inozemstvu:

- sustavna jezična politika o radu na lektoratima u inozemstvu u sklopu priprema za EU pod okriljem i uz potporu MZOŠ-a
- izrada WEB stranica lektorata, E-learning i On-line učenje
- standardizacija jezičnoga znanja i testiranja (usklađivanje s CEFRL-om)
- izrada gramatika, udžbenika, priručnika, materijala za hrvatski kao drugi i strani
- kontrastivna i druga istraživanja hrvatskog kao drugog i stranog
- napuštanje filološkoga gramatičkog pristupa i prihvaćanje komunikacijskog i kulturološkog modela predstavljanja i poučavanja hrvatskoga jezika
- sustavnija priprema lektora za odlazak u inozemstvo
- permanentno praćenje stanja na lektoratima i rada lektora te usavršavanje lektora organizacijom seminara, gostovanja, razmjena i sl.
- promocija hrvatskoga jezika i kulture u Europi i svijetu uspostavom čvršćih veza između lektorata i hrvatske diplomacije.

Literatura

Budak, N. (2007.). *Croatica*. Zagreb: Profil.

Čilaš-Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Pasini, D. i Udier, S. (2006.). *Hrvatski za početnike 1*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Hagège, C. (2005.). *Zaustaviti izumiranje jezika. I. Franić (prev.)*. Zagreb: Disput.

Hlavač, J. (2006.). *Jezična politika i praksa u Europskoj Uniji*. *Jezik*, 53, 96-108.

Jelaska i sur. (2007.). *Hrvatski kao drugi i strani*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Kovačec, A. (2006.). *Hrvatski jezik i Europa*. *Jezik*, 53, 87-96.

Opačić, N. (2006.). *Nastavnici hrvatskoga kao stranoga jezika u susretu različitih kultura*. *Lahor*, god. 1, sv. 1, br. 1, 83-89.

Požgaj Hadži, V, Smolić, M. i Benjak, M. (2007.). *Hrvatski izvana*. Zagreb: Školska knjiga.

Zajednički europski referentni okvir za jezike. (2005.). Zagreb: Školska knjiga.

Žanić, I. (2007.). *Hrvatski na uvjetnoj slobodi*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Sažetak

Lektorati hrvatskoga jezika na visokoškolskim ustanovama u inozemstvu

U ovom je članku riječ o lektoratima hrvatskoga jezika na visokoškolskim ustanovama u inozemstvu na temelju podataka dobivenih u MZOŠ-u i rezultata anketa provedenih među lektorima koji rade u inozemstvu te među korisnicima njihovih nastavnih programa. Hrvatski jezik u svijetu poučava se na 36 lektorata, u dvama centrima, institutu za prevodjenje i dvama tečajevima

hrvatskoga pod ingerencijom MZOŠ-a te na 60-ak lektorata koji nisu pod izravnom nadležnosti Ministarstva. Državna skrb o lektoratima važna je strategija jezične politike Republike Hrvatske koja se priprema za ulazak u Europsku uniju.

Summary

Croatian language study sections at higher education institutions abroad

This paper will discuss the role and function of Croatian language study sections at higher education institutions abroad based on data obtained from the Croatian Ministry of Science, Education and Sport and the results of two surveys, one taken among language instructors who teach Croatian language and culture abroad and another survey taken among their students. The actual condition will be analyzed from a wide perspective so as to record the situation at the field level, as well as to detect present achievements and possible gaps.